

Da professor Torben Weinreich for et stykke tid siden lancerede en børnelitteraturkanon for folkeskolen, startede en lang debat for og imod i dagspressen. Asterisk har bedt professor Torben Weinreich og lektor Bernard Eric Jensen om at mødes for at diskutere, hvad det er for holdninger, der konfronteres i kanondebatten og gør diskussionen til meget andet end et spørgsmål om litteratur.

En kanon til værdikampen

* Torben Weinreich (TW): »Jeg synes, at spørgsmålet om en kanon er helt ukontroversielt. Det er sund fornuft. Mit argument for en kanon kan selvfølgelig godt siges at have en holdningsmæssig side, men jeg mener, at der er faglige argumenter for, at folkeskolens formål bedst opnås ved hjælp af en kanon. Det er rigtigt, at det vækker stærke følelser. Da vi første gang havde en kanondebat i 1992-1994 i Bertel Haarders kanonudvalg, var kritikerne næsten entydigt imod; man så det meget snævert som et politisk projekt i klassisk Haardersk ånd og som et disciplineringsprojekt over for skolerne. Denne gang har reaktionerne været forskellige. Langt flere har været åbne for enten en bindende kanon eller i hvert fald anerkendt, at diskussionen er spændende. Og så har diskussionen været politisk på en helt anden måde, fordi den er blevet knyttet til den her værdikamp, som mange prøver at holde liv i.«

»Det er vigtigt for mig, at det ikke kommer til at fremstå – som det gør mange steder i debatten – som om kulturforskelle er noget, der er kommet med de fremmede.«

Bernard Eric Jensen (BEJ): »For mig at se er det en kulturkamp. Danmark har i løbet af de seneste 10-12 år bevæget sig det afgørende skridt ind i et flerkulturelt samfund, hvor der er kommet en række konflikter, som har noget at gøre med kulturelle markører. Tørklædesagerne for eksempel. I den situation er der grupperinger i det danske samfund – også dem der optræder i historiedebatten – som i høj grad vil forsvare det nationale erindringsfællesskab, og for dem

er kanontænkningen noget meget vigtigt. Jeg tror, at der er to forskellige, overlappende diskussioner. Der er den faglige, som Torben står for, og så er der en meget mere politisk. Jeg oplever, at en del af kanondebatten er en stedfortræder-diskussion: Ordet 'assimilation' kan man ikke tillade sig at bruge i den politiske sprogbrug – dér siger man 'integration' for at være korrekt. Men nogen vil gerne have mere assimilation, og de ser en kanontænkning som et legitimt middel til at fremme en sådan assimilation.«

TW: »Jeg vil ikke bruge ordet stedfortræder, selv om jeg på nogle måder er enig i pointen. Jeg tror, at grunden til diskussionen er, at man i den her værdikamp pludselig har fået noget konkret at tale om. Indtil nu har den handlet om at svine hinanden til i forhold til fortidens gerninger og ugerninger, og så kommer der en professor fra en højere læreanstalt, der signalerer noget fagligt, og så siger de 'endelig fik vi noget konkretiseret, nu er der et kødben, som vi kan slås om'. Jeg har ved at sætte den her diskussion i gang skabt et samtalerum, hvor jeg selvfølgelig ikke er herre over, hvem der ellers kan komme til orde. Det vil sige, at der er en hel masse mennesker, som jeg normalt ikke er enig med, der er enige med mig. Jeg er blevet spurgt, hvordan jeg har det med at være enig med Louise Frevert, og jeg kan kun svare, at jeg er lodret ligeglad.«

BEJ: »Mit gæt er, at denne kulturkamp vil spidse yderligere til. Det behøver ikke at være en dårlig ting: Der er to forskellige folkebegreber, der står over for hinanden. Det etniske og det demokratiske. Det er dér, jeg mener, at striden må stå. Fra 1864 til 1970'erne var demokratiseringsprocessen og nationaliseringsprocessen to sider af samme sag. Dan-

mark var rimelig unikt ved at være meget etnisk, kulturelt og konfessionelt homogent. Derfor har der ikke været brug for at tænke over, hvad det vil sige at have en anden kulturel baggrund og samtidig være en demokratisk medborger. I den situation er der så

» ... i dag respekterer man, at det religiøse er inden for elevernes urørlighedssone. Det bør også gælde på flere kulturelle områder.«

opstået en masse kulturelle selvfølgheder, som man kan se undervisningsministrene bruge og for eksempel sige: 'Danskerne har dansk som modersmål'. Det var en kulturel selvfølghed, som var helt uproblematisk i en lang periode, men ikke er det i dag. Siger man sådan i dag, så begynder man at udgrænse folk. Og det er de mekanismer, man skal håndtere, når man bevæger sig ind i et flerkulturelt samfund, som fordrer en mere eftertænksom holdning til de udtryk, der bruges i forhold til inklusion og eksklusion. Jeg har været optaget af de her inklusions- og eksklusionsmekanismer, og det er derfor, jeg ikke har det godt med en kanontænkning. Der er to grunde: I en kanontænkning bliver det hurtigt opgaven at skabe 'Den Danske Kulturarv', som vil have nogle ekskluderende mekanismer indbygget i sig. Man vil forpligte alle på den samme danske kulturarv. Det er det, en kanon gør. Jeg har en demokrati-didaktisk tilgang. Jeg synes, det er helt afgørende, at elever specielt i fag som dansk og historie og andre fag, der skal være med til at give dem en demokratisk dannelse, bliver taget med på råd og bliver parthavere i beslutninger.«

»Den danske litteratur er vores kulturarv, det dyrebareste vi ejer. Den giver, i det større perspektiv, yngre mennesker den nødvendige rodfæstethed, når de for alvor skal prøve kræfter med den globalisering, som bliver deres generations store udfordring.« (Niels Lunde, ansv. chefredaktør, i Berlingske Tidende 1. februar 2004)

Torben Weinreich

Professor ved og indtil for nylig leder af Center for Børnelitteratur ved Danmarks Pædagogiske Universitet. Ønsker en liste for, hvilke danske børnelitterære værker skoleelever bør kende.

Bernard Eric Jensen

Mag.art. i historie, lektor ved Institut for Curriculumforskning ved Danmarks Pædagogiske Universitet. Forsker i øjeblikket i historie som livsverden og fag. Er af og til blevet beskyldt for at ville afvikle dansk kultur.

Fotos: Hans Christian Jacobsen

En kanon til værdikampen

► 'Vi' og 'vor'

BEJ: »Som samfundsforsker må man sige, at kulturarven er til stadig forhandling. Kanontænkningen bliver brugt som middel i en ganske bestemt uddannelsespolitisk kamp. Hvis man laver nogle analyser af inklusions- og eksklusionsmekanismer i Margrethe Vestagers 'Værdier i virkeligheden' og ser på, hvordan hun bruger 'vi' og 'vor' og på hvem, der bliver inkluderet og ekskluderet, så er resultatet efter min mening rystende. Hvis man har en national kanon, og hvis den får et meget nationalt præg, så vil den ikke komme til at virke integrerende, men ekskluderende, og så vil vi få endnu flere tilspidsede kampe. Disse ting skal tages op til diskussion og forhandling i uddannelsessystemet med eleverne og lærerne. Det er sådan, det foregår i et demokrati. Der er nogen, der har fået den opfattelse, at jeg mente, at vi ikke skulle have noget dansk kultur i fagene. Det har jeg aldrig sagt. Tværtimod har jeg været med til at lave et fagformål for folkeskolens fag, hvor der står, at dansk historie skal stå centralt. Men jeg vil gerne have, at man både i folkeskolen og gymnasieskolen har nogle refleksioner over, hvad det vil sige, at noget er dansk historie? Hvad vil det sige, at noget er dansk kultur? Er dansk kultur summen af alle danske statsborgeres kultur? Så har jeg ikke noget problem med det. Men det er ikke sådan, jeg hører de folk, der betoner dansk kultur. Det er oplagt, at indvandrere, flygtninge osv., der lever i Danmark, skal forstå, hvordan majoritetskulturen tænker, og hvordan den har udviklet sig. Selvfølgelig, alt andet ville være vanvittigt. Men jeg føjer til, at så skal majoritetskulturen også forholde sig forhandlende og lærende i forhold til de minoritetskulturer, der er. Det må gå begge veje. Jeg plæderer for, at etniske danskere

også skal være forpligtede på at forstå de kulturer, der gør sig gældende i det danske samfund. Danskerne må forstå sig som én kultur blandt mange. Så er der nogen, der misforstår og siger, at jeg mener, at dansk kultur ikke skal fylde ret meget. Det har jeg ikke sagt. Nogen tror, at vi vil afvikle dansk kultur. Jeg vil tværtimod udvikle den.«

»Jeg synes, at der er en række fordele ved, at Danmark vedgår, at det er ved at blive en mere hybrid kultur, og ser det positive i det.«

TW: »Men vi er enige om, at vi har en overvældende majoritet af etniske danskere i Danmark? I dele af landet er der sket forskydninger, men i landet som helhed, så udgør etniske fremmede en lille procentdel. Det er bare for at tale realiteter, fordi jeg bliver kritiseret for at ekskludere andre kulturer og deres tekster og forestillingsverden, hvad der overhovedet ikke er min pointe. Nogen tager udgangspunkt i, at Danmark er et fuldstændigt udviklet multietnisk og multikulturelt samfund. Det er faktisk forkert. Den procentvise andel af mennesker med en anden baggrund er begrænset, og præcis halvdelen af dem, der kommer fra en anden kultur, kommer fra en kultur, der er beslægtet med vores. Og for den resterende del gælder det, at der er bred enighed om, at man skal lære at tale dansk for at kunne begå sig i det danske samfund. Det mener jeg godt kan lade sig gøre, uden at man mister sin kulturelle identitet. Jeg vil på den anden side sige, at hvis man først tilegner sig og begynder at bruge et sprog i samspil med andre mennesker og indgå i forhand-

linger om, hvordan man indretter sig i verden, altså fungerer i en demokratisk sammenhæng, så foregår det på dansk. Man kan ikke forestille sig at forhandle i og med et sprog uden at blive fanget af dette sprogs indre og historisk betingede dynamik. For i ethvert sprog ligger der efter min mening en sum af fortællinger og henvisninger, som man kan gøre sig mere eller mindre fortrolig med. Der er ingen, der fødes til at være dansker i sproglig forstand. Kun i statsborgerlig forstand. Det vil sige, at vores forståelse af verden i vid udstrækning bliver forankret i sproget. Det er et af mine vigtigste argumenter for, at vi skal arbejde med ældre litteratur, og at vi så skal vælge noget bestemt ud. Vores måde at tænke på og vores forestillingsverden er bundet til vores sprog. Og der står vi i Danmark i en situation, som ikke alle i verden er i, nemlig at sproget er knyttet til et afgrænset geografisk område. Og det betyder noget for vores identitet og de kernefortællinger, vi trækker på og bruger. Den vane-kanon, der er opstået mere eller mindre af sig selv, er mere konservativ, traditionsbundet og ufleksibel, end den jeg foreslår, som skal vælges på baggrund af en åben debat, og hvor folk både ved, at den er valgt og at den ikke skal gælde til evig tid. Jeg vil hellere have folks bevidsthed om noget, der er blevet dem pålagt, som de kan diskutere og reagere imod. Det er fleksibilitet, og det er bevidstgørende, mens vanetænkningen ikke er bevidstgørende og ikke er fleksibel.«

BEJ: »Jeg mener, at der er grupper i debatten, der ikke har nogen ønsker om at fremme en sådan fleksibilitet eller refleksion om de her ting. Det er folk, der går ind for at kanonisere en bestemt kulturarv for at kunne fastholde den i uforandret form.«

TW: »Det er jeg fuldstændig enig i.«

► En hybrid kultur

BEJ: »Uanset om vi havde flygtninge og indvandrere, så ville Danmark blot på grund af EU-projektet have bevæget sig ind i en mere flerkulturel retning. Hvis det går, som det ser ud til at gå, selvom der er en reaktion mod det i dag, så bevæger Danmark sig mod en mere hybrid kultur, og det er det, nogle folk ikke kan lide. Jeg synes, at der er en række fordele ved, at Danmark vedgår, at det er ved at blive en mere hybrid kultur, og ser det positive i det. Hvis man ser, hvad der ligger bag den her konflikt, så er der helt klart dem, som ønsker situationen før 1972, og så dem, der mener, at vi skal længere ud i en form for hybridkultur. Jeg siger ikke, at det bliver let, men det er ikke en positiv vej frem at forsøge at genrejse det nationale projekt. Lad os diskutere, hvad det er for noget, som vi gerne vil være fælles om, hvad er det for en form for forfatningspatriotisme, som vi ønsker skal binde os sammen. Man kan godt være bundet sammen på andre måder end gennem etnicitet. Jeg har i debatten set Jørn Lund citeret for, at 'Vi har en smuldrende kulturel ballast': Jeg mener, at vi har en kulturel ballast, der er under omformning. Billedet med 'smuldren' er en metafor, der peger i én retning, hvor vi kommer i en deficit situation. Hvorimod en 'omdannelse' betyder, at der foregår noget, som vi kan vurdere positivt.«

TW: »Som er både og. Smuldre og bygge op. Og sådan har det i øvrigt altid været. Der er ingen nyhed i det. Forskrækkelsen, over at noget sådant sker i vores samfund i dag, skyldes, at der er nogle andre forskrækkelser på spil. Vi kan ikke altid bruge etnicitet som øverst i hierarkiet over kulturforskelle. For mange mennesker er etnicitet placeret langt nede på listen i forhold til land/by, arbejder-/akademiker-

baggrund osv. Det er vigtigt for mig, at det ikke kommer til at fremstå – som det gør mange steder i debatten – som om kulturforskelle er noget, der er kommet med de fremmede«

BEJ: »Man kan for eksempel se i Krøniken, at Danmark også dengang var multikulturelt: det er et sammenstød mellem to kulturer, og sådan har det været mellem land og by, Jylland og København osv. Der har altid været kulturelle forskelle. Men disse for-

»Nogen tror, at vi vil afvikle dansk kultur. Jeg vil tværtimod udvikle den.«

skelle bliver overlejret af et nationalt fællesskab i en periode. Man opfattede sig som dansk arbejder, dansk jøde osv., og så opfattede man sig samtidig som en del af et nationalt fællesskab. Danmark er ud fra antallet af de fremmede, der bor i den danske stat, meget lidt multikulturelt. Men det har i identitetsdebatten en stor vægt i forhold til det antal. Det er fordi, den udfordrer den traditionelle, nationale vanetænkning. Det er derfor, den får den glød og kraft. Det er en kamp, vi skal kæmpe, og det er en konflikt, vi skal igennem. Hvordan den ender, ved jeg ikke, men vi må lære at flytte os, hvis vi ikke skal lave den der form for kulturel assimilation, som nogen forsøger at fremme.«

TW: »Det er jeg enig i. Det jeg nogen gange har svært ved at forstå i debatten, det er den manglende sammenhæng i folks argumentation. Her tænker jeg især på venstrefløjens i forhold til kulturel identitet og etnisk identitet. Jeg ser et intenst forsvar for indvandreres ret til at fastholde deres egen kultur og en nogen gange romantisk opfattelse af de kulturelle vær-

dier, de kommer med. Der er en uvilje mod at gribe ind i deres kulturelle liv, selv hvor det kommer i konflikt med lovgivningen, det være sig omskæring, tvangsægteskab eller hvad ved jeg. Der er en meget stor følsomhed over for den kulturelle variation og alt det nye, som folk fra andre kulturer kommer med, og en begejstring for deres stolthed og fastholden ved deres kultur og værdier. Men samtidig har disse mennesker et bevidstløst og ureflekteret forhold til deres egen kulturelle identitet. Jeg har nogen gange opfattelsen af, at disse mennesker opfatter sig selv som individer, der har en individuel kultur, mens de fremmede ikke er individer, men grupper, der kan få lov at pleje sig selv i deres kulturelle identitet. Og så er det Zoologisk Have efter min mening. Så går vi rundt enkeltvis og ser på dem i bure, hvor de er klumpet sammen efter ensartethed. Jeg ville ønske, at det var muligt at droppe enhver diskussion om etnicitet og alt det her, og så snakke om individer, men det er umuligt.«

Urørlighedszonen

BEJ: »Det gælder helt oplagt for den humanistiske fagrække, at de er kulturarvsforvaltende og identitetsbearbejdende. Det rejser et problem med, hvordan man i et demokrati kan omgås folks kulturarv og identitet, og hvilken form for respekt man skal udvise i forhold til det. Det er dér, sagen kan blive speget. Jeg mener, at når vi har danske statsborgere, som ikke er etniske danskere, så skal de stadig have respekt. K. E. Løgstrup talte om urørlighedszoner. Deres urørlighedszoner skal respekteres. Jeg mener, at når man begynder at tale om og normsætte den nationale kulturarv – især i den bestemte entalsform: 'Den Danske Kulturarv' – så fungerer det eks-

kluderende og generer disse medborgeres rettigheder. For mig er det ikke spor uskyldigt at tale om den danske eller nationale kulturarv. Det har for mig at se en hel masse afgørende implikationer, hvor man kan sige: Det her bliver en form for kulturelt overgreb, hvis man ikke vil vise den samme respekt for disse menneskers urørlighedszoner, som man viser for de danskes urørlighedszoner. Skolen blander sig ikke – og det gør den ret i – i elevernes religiøse overbevisninger. Sådan var det jo ikke tidligere. Men i dag respekterer man, at det religiøse er inden for elevernes urørlighedszone. Det bør også gælde på flere kulturelle områder, men selvfølgelig ikke på områder, hvor det er imod dansk lovgivning.«

BEJ: »Nogen ønsker, hvad de kalder en rent kundskabsformidlende skole, men mange af skolens fag er også dannelsefag, og de arbejder netop med folks kulturarv og identitet. I forbindelse med 70'ernes indoktrineringsdebat har man prøvet at skære alt det holdningsmæssige ud af fagene, og det fungerede ekstremt dårligt. Hvis lærerne ikke træder i karakter, også værdi- og holdningsmæssigt, betyder det ikke, at de ikke formidler værdier og holdninger. Man kan ikke optræde neutralt – sådan fungerer menneskelig interaktion og kommunikation ikke. Og det er også derfor, man i forbindelse med alle disse former for identitetspolitik har fået begrebet 'anerkendelsens politik', som Charles Taylor bragte på bane. Hvis man i et samfund nægter at anerkende folks identitet, så er det ikke en neutral handling, men en negativ handling; det har negative konsekvenser. Jeg tror ikke, at den forestilling om en ren kundskabsformidlende skole holder. Og noget andet er, at de, som går ind for den, faktisk har en hel masse værdier og holdninger, som de indpoder – for ek-

sempel gennem 'Den Nationale Kulturarv'. Alle disse holdningsmarkører er imidlertid lagt ind i kundskaben, så de ser ud som om, det kun er kundskab og ikke holdninger. Men det er faktisk ikke rigtigt.«

»Der er en meget stor følsomhed over for den kulturelle variation og alt det nye, som folk fra andre kulturer kommer med, og en begejstring for deres stolthed og fastholden ved deres kultur og værdier. Men samtidig har disse mennesker et bevidstløst og ureflekteret forhold til deres egen kulturelle identitet.«

TW: »Jeg mener ikke, at man nødvendigvis behøver at have et skel mellem kundskabsformidling og et dannelsesprojekt. Jeg hører til dem, der mener, at centrale kundskaber eller færdigheder er gode at have. Selvfølgelig med bevidstheden om, at det foregår inden for en demokratisk skole, at lærerne er mennesker, og at eleverne kan træde i karakter i forbindelse med det, der foregår. Men jeg har ikke modvilje mod begrebet paratviden. Alle mennesker har paratviden, så man kan ikke sige, at paratviden er noget skidt, alle samler paratviden til sig, som de bruger. Og det synes jeg, at man skal have et bevidst forhold til i en skolesammenhæng. Hvad opsamles, hvad er det en god idé, at man har af paratviden eller paratfærdigheder. Vi har jo fag i skolen, der bygger på paratfærdigheder, og hvis vi ikke har dem, er vi simpelthen uegnede til at agere i samfundet.«

BEJ: »Jeg er ikke uenig i, at vi har brug for paratviden. Når diskussionen kommer op igen og igen, så

er det fordi, at der er grupperinger, der mener, at ungdommen er historieløs, fordi de ikke har den paratviden om den nationale historie, som de gerne vil sikre sig. Hvis man laver undersøgelser over, hvordan børn og unge har det med historie, så har de svært ved at skabe en kobling mellem de store historier og deres egen livshistorie. Den kobling mellem de små og store historier var lettere, dengang det nationale erindringsfællesskab var det dominante.«

TW: »Kampen handler om, hvilken paratviden vi skal formidle i skolen. Lad os slå om dét i stedet for at føre diskussionen ud i noget abstrakt vrøvl for eller imod paratviden. I virkeligheden kunne de her ting være meget udramatiske – også kanondiskussionen – hvis man kunne diskutere dem på et andet niveau end et meget ideologisk fikseret. Jeg har også nogle fornuftsmæssige og praktiske argumenter for kanon. Jeg mener, at jeg kan sandsynliggøre, at det letter livet for én at møde bestemte tekster. Det har helt banalt en nytteværdi. Og endelig så findes der nogle tekster, som er så gode, at jeg ikke som lærer vil forså mine elever for at stifte bekendtskab med dem. Og det gælder så om, at denne lyst til at give videre kan hæve sig op fra et individuelt eller lærerkollektivt niveau til et samfundsmæssigt niveau.«▲

Steen Bruun Jensen
sbj@dpu.dk

Torben Weinreich har præsenteret sin kanon i 'Nedslag i Børnelitteraturforskningen 4', der er udkommet på Roskilde Universitetsforlag.